

A Pozsonyi Torna Egylet története: 1880–1945¹

ÁDÁM IVÁNCSÓ

The History of the Gymnastics Association in Pozsony: 1880–1945

Keywords: Pozsony, Bratislava, sports, sports history, gymnastics, banned

1. Bevezetés

A dualizmus időszaka a magyarországi polgárosodás fénykorának tekinthető. A városok lakosságának a közösségi élet iránti igénye soha nem látott szintre emelkedett. Egyre nagyobb számban alakultak meg a polgári kaszinók, olvasóköri, ipartestületek, segélyező egyesületek, dalegyletek és további célokkal létrejött társaságok, amelyek egyrészt mutatták a városi lakosság egyre nagyobb részének a politikai öntudatra ébredését, másrészt a szabadidő tartalmas eltöltése iránti megnövekedett igényét. Pozsonyban sem történt ez másként, amely a 19. század második felében Pest-Buda fejlődésével ugyan veszített a jelentőségéből, de az ország nyugati részének továbbra is meghatározó gazdasági és kulturális központjául számított, s ezt a pozíciót Bécs közelsége csak tovább erősítette.

A pozsonyi polgárság élénk közösségi élete révén számtalan egyesület alakult az egykori koronázóvárosban a 19. század utolsó harmadában, köztük több olyan szervezet, amely hosszú évtizedekre meghatározó szerepet játszott a város életében. Ilyen volt a közterek állapotának javítása szempontjából az 1868-ban alakult Pozsonyi Városszépítő Egyesület, a szellemi művelődés terén az 1874-ben alapított Toldy-kör, míg a testkultúra felvirágoztatásában az 1880-ban létrehozott Pozsonyi Torna Egylet² játszott elvülhetetlen szerepet. Jelentősége ellenére a klub történetével kapcsolatban magyar nyelven még nem jelent meg átfogó feldolgozás, ezért munkámmal némileg orvosolni szeretném ezt a hiányt.

1 A kutatás az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

2 A források és a szakirodalom több névalakban is (Pozsonyi Torna Egylet, Pozsonyi Tornaegylet, Pozsonyi Torna Egyesület, Pozsonyi Tornaegyesület) hivatkoznak a klubra, az egységes forma kedvéért azonban az alapításkor bejegyzett változatot: Pozsonyi Torna Egylet, illetve a monogramot: PTE fogom használni.

Pozsony, illetve a Felvidék sportéletével kapcsolatos kiadványok többnyire tömör összefoglalókat közöltek a PTE-ről. Az önálló feldolgozás hiányának oka az is lehetett, hogy az egyeslet iratanyagának java rendkívül töredékesen maradt fenn. Sokáig úgy tűnt, hogy az első világháború előtti időszak évkönyvei teljesen elvesztek, mert egy 1883-as alapszabályt és egy 1895-ös évkönyvet leszámítva a hazai közkönyvtárak alig rendelkeznek a klubtól származó anyagokkal. Azonban a Magyar Olimpiai és Sportmúzeum levéltárában a Kerecsi Endre-hagyaték részeként sikerült rátalálnom az alapítástól a Nagy Háborúig tartó időszak 18 darab évkönyvére, amelyek a kutatás kiinduló anyagát adták. A hiányzó évek információit olyan korabeli sajtótermékek közleményeiből pótoltam, mint a *Herkules*, a *Sport-Világ*, a *Sporthíradó* vagy a *Nemzeti Sport*. Ezek a lapok nemcsak a versenyeredményeket közölték a korszakból, hanem alkalmanként a tisztújító közgyűlések jegyzőkönyveinek rövidített változatát és az egyesletek fontosabb infrastrukturális fejlesztéseivel kapcsolatos híreket is. Az impériumváltást követő két és fél évtized bemutatásában a Moravek Gyula³ által a klub 50. évfordulójára készített kiadvány, a Pozsonyi Városi Levéltárban (Archív mesta Bratislava) a klubbal kapcsolatban őrzött töredékes iratanyag, a korszak felvidéki magyar sajtója, a sportszakmai szervezetek által kiadott évkönyvek, valamint Turczel Lajos és Igor Machajdík sporttörténeti munkái segítettek. (Turczel 1992; Machajdík 2011)

2. Alapítástól az impériumváltásig

2.1. A kezdeti évek

Gyakorta helytelenül megjelenő állítás az, hogy a Pozsonyi Torna Egylet volt a Felvidék első modern sportklubja. Az egyesületi keretek között zajló sportélet már korábban megjelent a volt koronázóvárosban, mégpedig 1862-ben a Pozsonyi Hajós Egylet megalapításával. Az evezés népszerűsítését felvállaló klub azonban szintén nem előzmények nélküli, mivel a testnevelést valójában Martinengo Nándor⁴ honosította meg Pozsonyban, aki 1844-ben a városi tanácstól kapott engedély alapján létrehozta a

3 Moravek Gyula (1875-?): Jogász, sportvezető. Pozsonyban született s tanulmányait is ott folytatta. A jogi diploma megszerzése után a pozsonyi törvényszéken kezdett dolgozni, majd 1899-től a városi rendőrkapitányság, később a város szegényügyi osztályának fogalmazója lett. Közvetlenül az impériumváltás előtt városi tanácsos lett, majd 1919–1923 között alpolgármesterként dolgozott.

4 Martinengo Nándor (1821–1895): Zágrábban született olasz eredetű nemesi családban. 1837-ben Pesten szerez vívó mesteri címet. 1844-ben költözött Pozsonyba, ahol Széchenyi Istvánt, Wesselényi Miklóst, Battyhányi Lajost és József főherceget is oktatta a vívásra. Az első pozsonyi önkéntes tűzoltóegylet alapítója, a pozsonyi szegény gyerekek iskolájának létrehozója, ahol nemzetiségre és felekezetre való tekintet nélkül ingyen tanulhattak a gyerekek. 1895-ben Pozsonyban hunyt el, sírja az Andrássy temetőben található.

magán torna- és vívóiskoláját, amely az egykori Pálffy-kertben kapott otthont. Martinengo ekkor már elismert oktató volt, ezért nem véletlen, hogy iskolája annyira népszerűvé vált, hogy magyar főurak mellett József főherceg is itt sajátította el a vívás alapjait. (A *Pallas...* 1896, 373. p.) A Pálffy-kertet azonban néhány év múlva több beruházás keretében beépítették. A területen felhúzott főreáliskola tornatanári állást ajánlott Martinengónak, aki ezt elfogadva 1851-től az iskola falai között folytatta a testnevelés oktatását. (Antolik 1895, 166–167. p.) A 36 évet felölelő tanári pályafutása alatt generációk sorát nevelte a tornasport szeretetére, s mindeközben a város közösségi életének is tevékeny részese volt. Ő alapította a Pozsonyi Önkéntes Tűzoltó Egyesületet, és aktívan közreműködött a város sportklubjainak, a Pozsonyi Hajós Egyletnek és a Pozsonyi Torna Egyletnek a létrejöttében.

A PTE alakulóülése hivatalosan 1880. szeptember 30-án történt, 12 alapító részvételével. A tagok október 23-án tartották meg az első közgyűlést, amelyet dr. Bugel Edmond korelnök vezetett le. Ennek során megválasztották az egylet vezetőségét, így a klub elnöke dr. Mossóczy István lett, a titkára pedig dr. Zsigárdy Aladár. Mossóczy az egylet alapszabályának a kidolgozására egy bizottságot állított fel, amelybe önmaga és Zsigárdy mellett Gottl Adolf és Hetényi Bódog tornatanítókat, valamint dr. Hoffmann Frigyeszt, az evangélikus líceum tanárát kérte fel tagnak. Döntés született emellett a belépési és tagdíjakról, így az előbbi 2 forintban, az utóbbit pedig havi 50 koronában állapították meg. (*Herkules*, 1886. március 14. 7. p.) Az egylet 1881. március 7-én tartott választmányi ülésén a vezetőség bejelentette, hogy megállapodtak a Rózsa utcai népiskola iskolaszékével a tornacsarnok átengedéséről, amelyért éves szinten 80 forint bérleti díjat kell fizetnie a klubnak, valamint a tagság elfogadta a bizottság által beterjesztett alapszabályt, amelyet ezután felterjesztettek a Belügyminisztériumnak. A jóváhagyásról szóló minisztériumi választ szeptember 6-án kapta kézhez a választmány, amely kijelentette, hogy a tornázás szeptember 15-től veszi kezdetét. (*Herkules*, 1886. március 14. 7. p.)

2.2. A torna- és atlétikamozgalom vetélkedése

A PTE megalakulása pont arra az időszakra esett, amikor a magyar sportéletet a torna- és az atlétikamozgalom rivalizálása határozta meg. A konfliktus eredője az volt, hogy a testedzés feladatára és céljára a két irányzat egészen máshogy tekintett. A tornamozgalom német eredetű, amely a fegyelmezett, együttműködő csoportmunkára helyezte a hangsúlyt, elvetve a kompetitív szellemiséget. Az irányzat népszerűsítésére az egyletek díszturnákat szerveztek, amelyen a közönség is megtekinthette a tornászok által végzett gyakorlatokat. Magyarországon Clair Ignác honosította meg ezt az irányzatot, amikor 1833-ban megnyitotta gimnasztikai magániskoláját. Ez a műhely tekinthető az 1866-ban megalakult Pesti Torna Egylet jogelődjének, amely 1873-ban nevét Nemzeti Torna Egyletre (továbbiakban NTE) változtatta. (Szabó 2012)

Ezzel szemben az atlétikamozgalom angolszász eredetű, amely felölelte a szabadon végezhető sportágak teljes körét, s kifejezetten támogatta, hogy a sportolók a fair

play szellemében összemérjék erejüket. Itthon gróf Esterházy Miksa rakta le az irányzat alapjait, aki diplomataévei alatt ismerkedett meg vele, s hazatérve 1875 elején megalapította a Magyar Atlétikai Clubot. Az egyesület még az év május 6-án megtartotta az első versenyét a mai Szabadság tér területén, amely a kontinens első, nyilvános atlétikai viadala volt. Ennek az eseménynek az emlékére egy 2000-ben hozott kormányhatározat május 6-át a Magyar Sport Napjává nyilvánította. (Szabó 2012)

A rendszeres testmozgás népszerűsítésében és az amatőrizmus propagálásában ugyan mindkét irányzat egyetértett, de ezt leszámítva a további álláspontok már nem fedték egymást. A tornamozgalom a korábbi indulásának és a több vidéki partneregyesület megalapításának köszönhetően a századfordulóig egyértelműen lépéselőnyben volt. Mivel kormányzati szinten nem volt határozott koncepció a magyar sportélet irányának megszabására, ezért a két mozgalom igyekezett saját kezébe venni az irányítást. 1883-ban az NTE kiadta a *Tornaügy* című újság első számát, amely innentől kezdve a mozgalom hivatalos lapja lett. 1885-re pedig már olyan kiterjedt tornaegyleti hálózat létezett az országban, hogy az NTE kezdeményezésére létrehozták a Magyarországi Torna Egyletek Szövetségét. A szervezet alapítói között ott volt a Budapesti (Budai) Torna Egylet, az Óbudai Torna Egylet, a Magyarországi Tornatanítók Egyesülete, valamint vidékről Arad, Debrecen, Fogaras, Kolozsvár, Nagykanizsa, Sopron, Sárospatak, Szabadka, Szeged, Pancsova és Temesvár városok tornaegyletei, majd a PTE, amely még az alapítás évében csatlakozott a szervezethez. (Szabó 2012)

Az atléták a század végéig csak kisebb-nagyobb fáziskéséssel tudták követni a tornamozgalom fejlődésének ütemét. A *Tornaügy* című újság megjelenésére válaszul 1884-től kiadták a *Herkules* című testgyakorlati közlönyt, amely mindkét irányzat híreit és cikkeit közölte. Ez a két lap azonban inkább szakmai fórumként funkcionált, s a sportok iránti átlagérdeklődők igényeit nem feltétlenül szolgálta ki. Ezt a piaci rést megérezve a következő időszakban olyan újságok láttak napvilágot, mint a *Sport-Világ* (1893) vagy a *Nemzeti Sport* (1903), amely már a könnyedebb hangvételű sporthírek közlését vállalta fel. A század végére a szabadtéri sportok egyre nagyobb népszerűsége tettek szert, s a Magyar Atlétikai Club kezdeményezésére 1897-ben, az első modern, nyári olimpiai játékot követő évben hozták létre a Magyar Atlétikai Szövetséget. A 20. század beköszöntét fordulópontnak tekinthetjük, mert az atlétikamozgalom által propagált sportágak egyre nagyobb népszerűsége megtörte a tornamozgalom hegemoniáját.

2.3. A PTE fejlődésének megalapozása

A sportélet pozsonyi fejlődését illetően meg kell jegyezni, hogy a PTE csak hosszú évek alatt vált meghatározó tényezővé a városban. Az első díszturnáját ugyan a klub már 1882-ben megtartotta, azonban utána évekig képtelen volt egy újabb alkalmat megszervezni. A városi lakosság passzivitását egy agilis, fiatal tornatanító, Andrejczó

Tivadar⁵ próbálta megtörni. Az egyletnek 1885-ben vált tagjává és azonnal titkári pozícióba nevezték ki, majd két év múlva már a klub elnökeként funkcionált. Ő volt az első személy az egyletben, aki tornanaplót vezetett a tagok részvételi hajlandóságáról, az aktívan eltöltött testedzések idejéről és az elvégzett gyakorlatokról. Rendszeresen publikált szakkikkeket a *Tornaügy* és *Herkules* lapokba, valamint önálló kiadványt is megjelentetett a hazai tornatanári képzés helyzetéről. (Andor 1900) Elkötelezett híve volt a tornamozgalomnak, amely szerinte egyedül kínált megoldást arra, hogy a városi életmódhoz szokott emberek megőrizhessék az egészségüket. Találón, de a mai szemmel nézve már talán túlzottan szigorúan jegyzi meg a korszakról, amelyben élt, hogy „egy üllő század emberei vagyunk”. (Andor 1890, 1. p.)

Írásaiban a tornával szembeni közöny megtörését és az életmódváltásra való készletést néha a legszélsőségesebb kimenetelek felsorakoztatásával igyekezett elérni: „A test és lélek minden tevékenységének az alapját az idegrendszer képezi, amelynek szabályos, vagy szabálytalan működésétől függ a test és lélek egészsége vagy betegsége. A többé-kevésbé megromlott idegrendszer szüli a kisebb-nagyobb fokú ideggyengeséget: az idegességet, amelynek kifolyásai az elmebetegség, gyilkosság és öngyilkosság is. A tudomány és a tapasztalat tanítja, hogy a testedzés – társulva a vidám kedélyhangulattal – jó hatással van az idegrendszerre. Ezt pedig különösen a mindenoldalú testgyakorlat, a tornaszás által érhetjük el.” (Andrejczó 1887, 2. p.) Írásaiban prezentálja azt is, hogy az angol, német és francia társadalomhoz képest a hazai lakosságnak a várható élettartama mennyivel alacsonyabb. Andrejczónak az egylet közgyűléséhez címzett üzenetei tehát tanúskodnak arról, hogy a korszak polgárságának a torna és a sport már nem pusztán szórakozási lehetőség és a közösségi kapcsolatépítés egyik eszköze volt, hanem egyre inkább a tudatos életmód és az egészségmegőrzés része.

A tornamozgalom emellett összekapcsolódott a hazafias eszmék propagálásával is, amelyet a PTE szintén felvállalt. Akár az egylet évkönyveiben, akár a tagoknak a sajtóban közölt publicisztikáiban találkozhatunk ennek nyomaival. Hetényi Bódog, az egylet első alapszabályának egyik alkotója a népiskolai testnevelés fejlesztésével kapcsolatban megjelent cikkében kifejti: „Legyen a tornahelyiség egy szabad nemzethez méltó, testet-lelket és erkölcsöt fejlesztő szabad tér, helyiség, hol az ifjú nemzedék testben erősödve, lelkében izmosodva, nemzeti érzelemben, vallás- és erkölcsben gyarapodva, Isten dicsőségére a nemzet méltó tagjává neveltessék; öröme a hazának békében és rettenthetlen megvédővé a veszélyben.” (*Herkules*, 1886. július 18. 2. p.) Ezt a szemléletet viszont nemcsak az iskolai képzés keretében kívánták terjeszteni. Erről tanús-

5 Andor (Andrejczó) Tivadar (1854–1914): Tornatanár, pedagógus. A Sáros vármegyei Pillerpeklénben született ruszin–szlovák eredetű családban. Felsőfokú tanulmányait Budapesten folytatta. 1880–1890 között a Pozsonyi Főgimnázium tornatanítója és a tanterületi főigazgatóság tollnoka, 1890 után Budapesten és Miskolcon dolgozott pedagógusként, valamint a Miskolci Atlétakör tornamestereként. A Magyarországi Tornatanítók Egyletének alelnöke és az Országos Testnevelési Tanács tagja volt.

kodnak Andrejczó Tivadarnak a sorai, aki az egyesület 1886-os évkönyvét a következő gondolattal zárja: „titkári jelentésemet azon erős meggyőződéssel rekesztem be, hogy a Pozsonyi Tornaegyesület mindinkább megizmosodva és előre haladva megéli azt az időt, melyben az Erő, épség, egyetértés jelszavai nemcsak tagjait, Pozsony városa polgárait, hanem a magyar nemzet összességét lelkesíteni és valóságokká válván boldogítani is fogják!” (Andrejczó 1887, 18. p.)

Pozsony városa rendhagyó helyzetben volt ekkor, hiszen az egyesület alakulásának évében tartott népszámlálási adatok szerint a 48 ezres város lakosságának 63,4%-a német, 15,2%-a szlovák, 15,1%-a magyar, a fennmaradó 6,3% pedig egyéb anyanyelvű volt. (Kepecs 1996, 241. p.) Mivel a magyar népszámlálás nem kérdezett rá külön az egyén nemzeti identitására, így az Pozsony esetében megérne akár egy külön kutatást, hogy vajon az anyanyelvi adatok mennyire estek egybe ezzel. Ugyan napjainkban ez a kérdésfeltevés meglepően hangozhat, de mintegy 140 évvel ezelőtt ez korántsem volt ennyire egyértelmű. A pozsonyi német lakosság lojális magatartást tanúsított a magyarság iránt, nemcsak a dualizmus időszakában, hanem még az impériumváltást követően is.

Mivel a PTE 1888-tól kezdve közölte a tagnévsorát az évkönyveiben, így a családnevekből az is látható, hogy a klubtagok között jelentős számban képviseltették magukat a német származásúak. Nemzetiségi vagy felekezeti jellegű konfliktusok a rendelkezésre álló források alapján, úgy tűnik, nem mérgezték az egyesület életét, azonban néhány tagnak az egyéni megfelelési kényszeréből eredő kompenzálási előfordultak. Ilyen eset volt, amikor a PTE első elnöke, Mossóczy István mint a Pozsonyi Hajós Egyesület versenyzője a Margitszigeten rendezett regattabanketten külön felszólalt amiatt, mert őket nem magyarul köszöntötték. (*Herkules*, 1884. július 1. 8. p.) Meg lehet említeni Andrejczó Tivadar esetét is, aki Pillerpeklénből, egy apró Sáros vármegyei, többségében szláv anyanyelvűek által lakott faluból származott, s szükségét érezte annak, hogy a ruszin eredetű családnevét 1888-ban magyarosítsa, így a továbbiakban Andor Tivadarként találkozhatunk a névvel. (Andor 1889, 8. p.)

Andort zavarta, hogy az egyesület fejlődése stagnál. A megalakulás utáni első 10 évben mindössze egyszer, még 1882-ben tudtak nyilvános díszturnát tartani. A taglétszám az évtized második felében 60–80 fő között ingadozott, s ebből az aktívan tornázók aránya csak mintegy 20% volt. (Andor 1889, 6. p.) A többség számára a testmozgást csupán a nyári hónapokban a Häckel vendéglő kertjében tartott társas összejövetelek tekeversenyei jelentették. Andor úgy vélte, hogyha a Magyarországi Tornaegyletek Szövetsége (MOTESZ) által tartott országos tornaünnepélyt 1891-ben Pozsonyban tudnák megrendezni, akkor ez ideális reklámja lenne a mozgalomnak. Mossóczy óva intette Andort egy ilyen vállalástól, mivel a rendezés anyagi háttere, a megfelelő helyszín, valamint a tagság aktivitása egyaránt hiányzott ahhoz, hogy a tornaünnepélyt a PTE megfelelő színvonalon lebonyolíthassa. A korábbi elnök szerint előbb egy saját díszturnázás megtartását kéne elérni. (Andor 1888, 8–9. p.)

Andor megkísérelt minden követ megmozgatni a siker érdekében. Anyagi támogatásért a városi tanácshoz fordult, szabadtéri sportolásra a Jockey Club pályáját szerette

volna kibérelni, új tagokat pedig az egyetemisták közül, valamint a város többi egyesületének tagjaiból kívánt toborozni. A három pontból egyedül a toborzás vezetett némi sikerre. 1889-ben ugyanis az egylet taglétszáma 17 új tagnak köszönhetően 77-re emelkedett. (Andor 1890, 5. p.) Az egylet társaséletét ez ugyan kedvezően befolyásolta, s így a közös kirándulások, valamint a Häckel vendéglőben tartott összejövetelek száma emelkedett, de a tornaünnepély megtartásáról szőtt terveknek nem volt realitása. Andor Tivadar a következő évben nemcsak lemondott az elnöki pozícióról, hanem Pozsonyból is elköltözött, ebben a döntésben vélhetően a csalódottság is részben közrejátszott.

A következő évtized során az elnöki pozícióban két pedagógus, Pirchala Imre⁶ és Wagner Lajos⁷ váltotta egymást az egylet élén. Mindkettőjüknek szembe kellett néznie azzal a problémával, hogy Pozsonyban alig van alkalmas tér arra, hogy a város fiatalsága sportolhasson, sportoló fiatalok nélkül pedig a PTE-nek nincs jövője, ezért az egylet minőségi felemeléséhez előbb a városi ifjúság sportolási lehetőségén kellett javítaniuk. A város középiskoláinak vezetőségét mozgósítva 1893. február 19-én a városháza nagytermébe hívtak össze értekezletet, ahol az érdeklődő polgárság számára felvázolták egy ifjúsági játszótér létrehozásának tervét, amely a fiatalok testneveléséhez szükséges teret és feltételeket biztosítani tudná. A polgárság olyannyira pozitívan fogadta a javaslatot, hogy már a helyszínen megkezdték az adakozást a játszótér létrehozására, s ezt a sajtó információi szerint a pozsonyi pénzüzetek is támogatásukról biztosították. (*Herkules*, 1893. március 1. 38–39. p.)

A széles körű társadalmi összefogásnak köszönhetően a megfelelő helyszín és tervezés kialakítása gyorsan haladt. A Duna jobb partján, Ligetfalu területén alakították ki a teret Durvay Antal építési vállalkozó közreműködésével. A játszótér végül egy ifjúsági sportolásra alkalmas komplexummá vált, amely magába foglalt egy csarnokot, pihenőhelyet, menedékházat, egy szertárt, egy örlakást, valamint egy kutat. (*Herkules*, 1894. augusztus 15. 128. p.) A létesítményt egyrészt a pozsonyi középiskolák használták a testnevelésórák megtartására, másrészt alkalmas volt nagyobb események megtartására is. Ennek köszönhetően ez a játszótér adott otthont 1894-ben a pozsonyi kerület középiskolai tornaversenyének, amelyen a helyi iskolák 400 diákja mellett 50 székesfehérvári, 50 győri, 50 turócszentmártoni, 42 soproni, 120 nagyszombati, 100 nyitrai és 100 érsekújvári tanuló állt rajthoz. (*Herkules*, 1894. október 1. 151–152. p.)

6 Pirchala Imre (1845–1923): Nyelvész, irodalomtörténész, gimnáziumi tanár, tankerületi főigazgató. Tanulmányait Budán és Bécsben végezte. 1885-ben a Pozsonyi Főgimnázium igazgatója, s tíz évi igazgatói működés után 1895-ben a pozsonyi tankerület főigazgatója lett.

7 Wagner Lajos (1846–1917): Tanár, nyelvész. Besztercebányán született. Tanulmányait Selmecbányán, Pozsonyban és Budapesten folytatta. 1871–1873 között a besztercebányai főgimnázium tanára. 1873-ban a budapesti (belvárosi) főreáliskola tanára. 1874-től lett a pozsonyi főreáliskola tanára. A pozsonyi tanítóegyesület elnöke volt 19 éven át.

2.4. A pozsonyi sport fejlődése a világháborúig

Az ifjúsági játszóteret nemcsak a diákok, hanem iskolaidőn kívül a város sportegyletei is használhatták. A PTE népszerűségének fejlődésében sokat segített, hogy a tagok a nyári hónapok alatt a zárt tornateremből kiszakadva a szabad ég alatt végezheték a gyakorlatokat. Pozsony polgársága és a város vezetése a korábbi közönyös hozzáállását elhagyva egyértelműen a beállt a tornamozgalom és az egyesület mögé. Nemcsak hogy az évszázad végére megalakult a PTE női szakága, az anyagi támogatások szerzése és nagyobb volumenű események helyszínbiztosítása sem jelentettek már megoldhatatlan akadályt. Ennek köszönhetően a PTE elvállalta, hogy 1899-ben a kerületi tornaünnepélyt a városban rendezzék meg. A pozsonyi lóversenypályán május 21–22-én megtartott eseményen mintegy 300 sportoló vett részt. A hazai versenyzők mellett a Budapesti (Budai) Torna-Egylet, a Budapesti Torna Club, a III. kerületi Torna- és Vívó-Egylet, az Eperjesi Torna- és Vívó Egylet, a Magyar Testgyakorlók Köre, a Nemzeti Torna Egylet, az Óbudai Torna-Egylet, a Soproni Torna- és Tűzoltó Egylet, a Kassai Sport Egylet, a Magyar Úszó Egylet és a Pécsi Torna Egylet képviseltette magát. (*Herkules*, 1899. június 15. 77. p.)

Bár Pozsony sportéletében ekkor a tornamozgalom dominált, a szabadtéri testedzés elkerülhetetlenül magával vonta azt, hogy megnőtt az igény a tornánál szórakoztatóbb, kompetitív játékok üzésére. A labdarúgás térhódítása előtt hazánkban a füleslabda számított a legnépszerűbb csapatsportnak, s így a PTE tagjai is először ezt a játékot preferálták. Az atlétikamozgalomba sorolt sportágak mozgósító ereje néhány év alatt lekörözte a tornáét, s ezért a század elejétől a klub profilja is elkezdett átalakulni.

Maga a futball az 1890-es évek közepén Ottó József és Collaud Ferencz budapesti tornatanárok révén jelent meg Magyarországon, majd a népszerűsítését a Budapesti Torna Club három tagja: Stobbe Ferenc, Ray Ferenc és Iszer Károly vállalta fel. (*Vasárnapi Újság*, 1901, 15. sz. 244. p.) A MOTESZ-nek köszönhetően a tornaegyletek tagjai ismerték egymást, így az új sportágak gyorsan eljutottak a vidéki klubokhoz. A PTE az első vidéki egyesületek közé tartozott, amely lehetőséget látott az új játékban, s 1898-ban megalapították a klub futballcsapatát. Kezdetben elsősorban budapesti (Magyar Football Club, Műegyetemi Football Club, Budapesti Torna Club) és bécsi (Vienna FC, Vienna Wanderer, AC Victoria Vienna) ellenfelekkel tudtak megmérkőzni, valamint az Eperjesi Torna- és Vívó Egylettel, amely szintén az első vidéki adaptálók között volt. A Pozsonyban rendezett tornaünnepélyt is felhasználták az új játék népszerűsítésére, s egy bemutató mérkőzésen a PTE összezapott az eperjesi futballistákkal.

Ez az esemény olyannyira meggyőzte a városvezetést, hogy elhatározták, a Pozsonyi Torna Egyletet a helyi sportélet zászlóshajójává teszik. A terv keretében a megszüntetésre ítélt ifjúsági játszóter helyett a város egy saját sporttelep építésére adott engedélyt, és a területet ingyen a PTE-nek adományozták. Ez a hely a Duna túloldalán, a ligetben, a vasúti töltés, a Bécsi országút, a park és az Óligeti út által határolt üres terület volt. A helyi utászvezeték elvállalta, hogy ingyenesen elvégzi a szükséges földmunkákat, az egyesület pedig 500 darab részletkötvényt bocsátott ki a beruházás finanszíro-

zására. (Pogány 1900, 12. p.) A kor legmodernebb torna- és atlétikai infrastruktúrájának megépítése mellett egy saját klubház létesítését is elhatározta az egylet vezetése. A város ehhez is ingyen biztosította a szükséges kőanyagot, míg a részletkötvények révén a klub 10 ezer koronás költségvetést tudott felajánlani a projektekre jelentkező cégeknek. A keret szűkössége miatt eleinte nem jelentkezett olyan építető, aki vállalta volna a feladatot. Végül egy klubtag, Hubert Ferenc építési vállalkozó felajánlotta, hogy 13 ezer koronás költségvetésből megépíti a klubházat, állítása szerint haszon nélkül. A beruházáshoz szükséges fennmaradó 3 ezer koronát lejáratí határidő nélkül kölcsönözte a PTE-nek. (Moravek 1930, 6. p.) A sporttelep 1900-ra, míg a lelátóval ellátott klubház 1901-re készült el.

A századfordulón új elnök vette át az egylet vezetését, név szerint dr. Dobrovits Mátýás,⁸ aki az impériumváltás előtti időszak talán legemblematisabb elnöke volt. Az egylet egyik fénykorának a századfordulótól az első világháború kitöréséig tartó időszak tekinthető. A taglétszám tartósan 200 fölé emelkedett, a sporttelep folyamatosan újabb létesítményekkel egészült ki, és 1914-ig megjelent szinte minden olyan sportág⁹ az egylet keretében, amely a csehszlovák érában szakosztálya alakult. Dobrovitsék a fejlődés zálogát saját utánpótlás-nevelés kiépítésében látták, ezért 1901-ben alapszabály-módosítást hajtottak végre, hogy középiskolás diákok is beléphessenek az egylet kötelékébe. (Pogány 1902, 8–9. p.)

A századelő legfontosabb folyamánya, hogy a tornamozgalom egyre inkább háttérbe szorult, ezért a klubvezetés 1904-ben újabb alapszabály-módosítást hajtott végre, hogy a népszerűbbé váló szabadtéri versenysportokat hivatalosan is integrálja a klub profiljába. A módosításhoz a BTC, a MAC és a BEAC alapokmánya szolgáltatta a mintát. Dobrovitsék egyúttal memorandumot is intéztek a MOTESZ elnökségének, amelyben kérik őket, hogy a Magyar Atlétikai Szövetséggel való pártoskodás helyett induljon meg inkább a két szervezet együttműködése, akadályozzák meg a gomba módra szaporodó, nivótlan versenyek terjedését, valamint az amatőrizmus eszméjét felrúgó, kimagasló anyagi feltételekkel történő sportolóátcsábításokat. Ugyanekkor a PTE vezetői szót emeltek amellett, hogy a testileg gyengébb vagy fejletlenebb személyek eredményes sportolását is tegyék lehetővé a szövetségek. Ez a progresszív gondolat a parasportok előfutárának is tekinthető. (Pogány 1905, 4–6. p.)

Az egyleten belül a zászlóshajó egyértelműen a labdarúgás lett, amelynek ügyvitele annyi időt és energiát igényelt, hogy 1901-től már nem a PTE titkársága, hanem a

8 Dobrovits Mátýás (1850–1919): Orvos, kórházigazgató. A Pozsonyi Líceumban tanult, majd Bécsben szerzett orvosi diplomát 1875-ben. Az országos kórház bőrgyógyászati osztályának főorvosa, majd az Erzsébet Tudományegyetem megalapításának elharcosa, s megalakulása után kórházának igazgatója lett. A pozsonyi társadalmi élet fontos szereplője volt, az Ágostai Evangélikus Teológiai Akadémia tiszteletbeli tanára, a Pozsonyi Városi Közegészségügyi Bizottság elnöke, a Pozsonyi Líceum tanácsának elnöke volt.

9 torna, labdarúgás, tenisz, vívás, atlétika és úszás

Pogány Gyula vezetésével létrehozott szakbizottság koordinálta a futballisták működését. Ebben az évben már 30 mérkőzést játszott a csapat, amelyek még bajnokságok és kupasorozatok híján barátságos találkozónak tekinthetők. Mivel a század első éveiben vidéki ellenfél még alig akadt, ezért túlnyomórészt budapesti, bécsi és prágai csapatokkal mérköztek meg. Az 1901-ben megalakuló Magyar Labdarúgó Szövetségnél igyekeztek elérni, hogy támogassa a sportág vidéki terjedését is. (Dénes–Sándor–B. Bába 2013, 70. p.) Ez az igény oda vezetett, hogy a PTE lobbijának köszönhetően az MLSZ a nyugat-magyarországi kerület és intézőbizottság központjául Pozsonyt választotta. Az egyeslet maga is próbált tenni a labdarúgás vidéki népszerűsítéséért, s ezért 1904-ben egy vándordíjat alapított.

A sorozat versenyszabályzata a második kiírásra, 1905-ben érte el a végleges formáját, s ennek értelmében az 1000 koronás összdíjazású versenyre elsősorban vidéki egyesületek, illetve az első osztályú klubok második csapatai jelentkezhetek. Minden találkozóknak vidéki helyszínen kellett játszódnia, míg az elődöntő és a döntő mérkőzéseit a PTE pályáján rendezték meg. (*Sport Világ*, 1905. február 19. 61. p.) Az elnyerhető díj egy plakett volt, amelyet Kühmayer Róbert szobrászművész, a PTE tagja készített el. A pozsonyi munkáját dicséri, hogy az első vidéki klubból a nemzeti csapatba kerülő játékos Nirnsee Gyula¹⁰ volt, aki 1907-ben az osztrákok ellen 3:1-re elvesztett mérkőzésen lépett pályára.

A tornázás a labdarúgás és a többi versenysport mellett egyre jobban háttérbe szorult, de sosem tűnt el teljesen az egyeslet életéből. A téli hónapokban továbbra is a Rózsa utcai népiskola tornatermében tartották a foglalkozásokat, de tavasztól őszig ők is kiköltöztek a ligeti sporttelepre. A tagok az egyeslet első évtizedéhez képest lényegesen aktívabbak és szervezettebbek már ekkor, amit jól mutat az is, hogy éves szinten tartottak dísztornázást. A létesítményhelyzet 1909-ben változott meg, amikor a pozsonyi főgimnázium a Grössling utcában új tornacsarnokot kapott, s ennek használatát a PTE számára is engedélyezték. Tágasabb belső terével az új létesítmény alkalmasabb volt a testnevelés kiszolgálására. A tornászok szakmai életébe a pozsonyi állami főreáliskola pedagógusa, Hornyák Odiló¹¹ vitt új lendületet, aki 1910-től átvette a foglalkozások tartását.

Az egyeslet legsikeresebb sportágának azonban kétségtelenül az atlétika számított. A ligeti sporttelep 1901-es átadása után szinte minden évben tartottak házi, klubközi,

10 Nirnsee Gyula (1883–1946): Válogatott labdarúgó, atléta, játékvezető, gépészmérnök. Pályafutása során a Műgyetemi Athletikai és Football Club, valamint a Pozsonyi Torna Egyeslet színeiben játszott. Két alkalommal szerepelt a magyar válogatottban. Az 1904-es országos atlétikai bajnokságon ezüstérmét szerzett 800 yard síkfutásban és 120 yard gátfutásban. 1908–1914 között játékvezetőként tevékenykedett.

11 Hornyák Odiló (1888–1953): Tornatanár, edző, cserkészvezető. Tanulmányait Budapesten folytatta. 1909–1926 között Pozsonyban, 1926–27-ben Érsekújvárott, 1927–1944 között Ipolyságon tanított. 1944 végén Budapestre költözött, a Verbóczy Gimnáziumban tanított, s a Csehszlovákiából elüldözött és kitelepített magyarokat felkaroló szervezetekben tevékenykedett.

országos és nemzetközi versenyeket. A sportág rendkívül népszerűnek számított, ezért a sok jelentkező fiatal mellett a PTE kiváló műhelymunkájának köszönhetően olyan versenyzők tűntek fel, akik az országos bajnokságok élmezőnyébe tartoztak. Mivel a százzal még az úgynevezett all round sportemberek korának számított, ezért nem meglepő, hogy az egylet legsikeresebb atlétái között ott volt a futballistáknál már említett Nirnsee Gyula, aki sprinterként és gátfutóként egyaránt szép sikereket ért el. Hasonló karriert futott be Schmidt Géza, aki a futballpályán fedezetként, az atléták között pedig távolugróként szerzett hírnevet. A legkiemelkedőbb versenyzőknek pedig megadatott az olimpián való részvétel is. A pozsonyiak között a korszak legkiválóbbja Luntzer György¹² diszkoszvető és gerelyhajító volt, aki három olimpián is képviselte a magyar nemzeti színeket. Mellette az 1908-as londoni játékokon részt vett a szintén diszkoszvető és gerelyhajító Jesina Ferenc, a gyalogló Drubina István, valamint az 1912-es stockholmi játékokon a súlylökő Csebi Pogány Géza és a középtávfutó Faczinek Ferenc, aki ekkor már ugyan a BEAC sportolója volt, de egy évvel korábban még a PTE színeiben versenyzett. (Moravek 1931, 8. p.)

A fontosabb „szakosztályok” mellett kisebb létszámmal, de más sportágokban is zajlott munka az egyesületnél. Mindenképpen fontos megemlíteni a vívást, hiszen Martinengo Nándor munkája miatt ennek a sportnak voltak a legnagyobb hagyományai a városban, s ennek köszönhetően több iskola is versenyzett az érdeklődő fiatalokért. A PTE ezen a téren nem tudta felvenni a versenyt a konkurenciával, nem alakult ki egy stabil mag, s a létszám is ritkán emelkedett 10-15 főnél magasabbra. Mivel a sporttelepen már nem volt számukra elegendő hely, így többnyire a Horváth Lajos és Makay Izor vívómesterek által vezetett iskola termében vagy a főgimnázium csarnokában edzettek. A foglalkozásokat dr. Beke Lajos, a főgimnázium vívómestere tartotta, aki Barbasetti és Arlov rendszere szerint oktatta az érdeklődőket. (Polikeit 1908, 55. p.) Az önálló szakosztállyá alakulásukat Oberschall Pál, a jogakadémia tanára kezdeményezte 1909-ben, de az érdeklődés folyamatos apadása miatt 1912-ben kis híján megszűnt a vívás a klub keretein belül. (Skála 1913, 18. p.)

Lényegesen népszerűbbnek számított a tenisz, amelynek első pályáját még 1901-ben építették meg a ligeti sporttelepen Laib Ferenc főhadnagy tervei alapján. A fokozott érdeklődés miatt két év múlva megnyitották a második pályát is, de már ekkor felmerült két újabbnak a rövid időn belüli létesítése. A kezdetben csak kedvtelésből játszott sportágnak 1909-ben lett saját szakosztálya az egyleten belül. 1911-ben már 5 pályával gazdálkodhattak, amelyek közül hármat évi bérletben, kettőt pedig órabérletben lehetett előjegyezni. Az egylet első nemzetközi teniszversenyét még abban az évben megrendezte a Pozsonyi Hajós Egylettel közösen, amelynek győztese férfi egyesben Zsigmondy Jenő, női egyesben Cséry Katica, férfi párosban Zsigmondy Jenő és Schmid

12 Luntzer György (1886–1942): Atléta, vasutas. Három olimpián (1906 Athén, 1908 London, 1912 Stockholm) képviselte a magyar színeket. Athénban a 4. helyen végzett. A világháború után Kolozsvárra költözött és vasúti főtisztviselőként dolgozott. Kolozsvárott temették el.

Ödön, vegyes párosban pedig Csáry Katica és Zsigmondy Jenő lett. (Skála 1911, 12–13. p.)

A PTE munkájának köszönhetően sport népszerűsége az 1910-es évek elején olyan szintre emelkedett, hogy újabb egyesületek alapítására határozta el magát a lakosság. Létrejött a Pozsonyi Magántisztviselők Torna Köre, a Pozsonyi Atlétikai Club, a Pozsonyi Egyetemi Atlétikai Club, a Vas és Fémmunkások Sport Clubja, valamint a Ligetfalusi Sport Club. Ez az alapítási láz ugyan okozott némi létszámcsökkenést a PTE soraiban, de az egyesület vezetése azon az állásponton volt, hogy ennyi áldozatot megér az, hogy tovább színesedjen a város sportélete. (Skála 1914, 5. p.) Nagyobb problémát okozott az, hogy Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter 1912-ben a 179592. számú rendelettel megtiltotta, hogy a középiskolás diákok egyesületi keretek között sportoljanak. A döntés előzménye egy 1911-es aradi eset, amikor helyi diákokat lopáson kaptak, s mivel a fiatalok a városi sportklub versenyzői voltak, az iskolaigazgató szerint a felnőtt versenyzőktől tanult rossz példák és erkölcsök okolhatók a történetek miatt. (*Pesti Hírlap*, 1911. december 31. 12. p.) Mivel a magyar politika még mindig nem rendelkezett átgondolt sportstratégiával, s nem is értékelték kellőképpen a sportnak a társadalomban betöltött szerepét, ezért inkább hitelt adtak egy elhamarkodott következtetésnek. A legfontosabb hazai klubok, s köztük a PTE ekkor már egy felépített utánpótlásképzéssel bírtak, amelyet ez a döntés egy tollvonással megszüntetett. A két év múlva kitörő világháború újabb csapást jelentett az egyesületnek. A hadra fogható és jó kondícióban levő férfiakat a frontra vezényelték, s a harcok elülte után egy teljesen új világban kellett helytállnia a Pozsonyi Torna Egyesületnek.

2.5. A világháború vége és Trianon

A háború után létrejött Csehszlovákiában a sportélet szervezettsége területileg meglehetősen egyenetlen volt. A cseh és morva régiókban az 1862-ben alapított Sokol nevű tornamozgalom révén a testnevelés és a szabadidősport rendkívüli népszerűsége tett szert, s 1921-re már több mint 54 ezer taggal rendelkezett. A Sokol mellett több jelentős szervezet létezett párhuzamosan, mint a katolikus profilú Orol, a szociáldemokrata Munkás Testedző Egyesület, vagy a Csehszlovák Kommunista Párt kezdeményezésére létrejött proletár testedző egyesületek. A Sokol felvidéki térhódítása 1918-tól kezdődött meg, amikor a Szlovénországra telepített cseh hivatalnokok, katonák és pedagógusok megkezdték a mozgalom propagálását és a helyi tagegyesületek szervezését. (Turczel 1992, 14. p.) Saját infrastruktúra híján sokszor a már létező helyi egyesületeket próbálták kitűrni a sporttelepeikről, azonban az ilyen jellegű „hatalomátvételt” inkább a Felvidék északi, északnyugati városaiban sikerült végrehajtaniuk, ahol a csehszlovák állameszme népszerűsége eleve nagyobb volt.

Prágában emellett az egységes állami sportirányítás jegyében névváltoztatásokat eszközölve a már létező sportszövetségeiket kiterjesztették a szlovákokra is, így alakult át a Cseh Olimpiai Bizottság Csehszlovák Olimpiai Bizottsággá, a Cseh Futbalszövetség Csehszlovák Futbalszövetséggé. Érdekesség, hogy a FIFA 1923-ig nem ismerte el a

Csehszlovák Futballszövetséget, de ezt 1925-ben azzal ellensúlyozta, hogy Prágában tartotta a szervezet kongresszusát. (Turczel 1992, 14. p.)

A csehek terve a Felvidék sportirányításának az átvételére azonban nem ment egyszerűen, mert a szlovák nemzetiség önálló sportélete szervezetlen volt. Kifejezetten szlovák profilú klubok nem léteztek 1919 előtt a Felvidéken, s az ország más területein is elvétve fordult elő 1-2.¹³ A szláv kisebbség tagjai is a magyar vagy magyar–német alapítású egyesületekhez csatlakoztak, s közülük sokan asszimilálódtak a magyarság soraiba. A felvidéki sportélet újjászervezése így a magyar egyesületek révén kezdődött el. Nem meglepő módon az akkorra már legnépszerűbb sportággá váló labdarúgás képviselői aktivizálták magukat elsőként, s 1919. február 3-án megalakult a Pozsonyi Sportegyesületek Szövetsége, vagy közkeletűbb nevén: Bund. 1919. március és június között *Sport-Rundschau* néven egy német nyelvű hetilapot is kiadtak, amely magyar nyelvű cikkeket is közölt. Május elejére sikerült kiírni egy 10 csapatból álló bajnokságot, amelyben 9 pozsonyi és 1 trencsényi csapat vállalta az indulást.

A Bund munkájának hatására 1919 nyarán a vidéki sportélet is mozgásba jött, s bejelentették csatlakozásukat a szenci, diószegi, galántai, pusztaföldemesi és nagysurányi csapatok. A kialakult helyzetben a Bund vezetői elhatározták, hogy a Pozsonyi Sportegyesületek Szövetségét átalakítják országos szervezetté, s a csatlakozó vidéki egyletek bevonásával 1919. augusztus 24-én megalapították a Szlovenszkói Labdarúgók Szövetségét (a továbbiakban: SZLSZ). Az alapítók és a vezetők zömmel magyarok voltak, akik között olyan személyeket találunk, mint Jankó Zoltán, az utolsó pozsonyi magyar főispán és a Pozsonyi Torna Egylet elnöke, Moravek Gyula pozsonyi alpolgármester, valamint Holota János, Érsekújvár polgármestere és országgyűlési képviselő. (Turczel 1992, 15. p.)

Az SZLSZ 1919. október 13-án tartotta meg első rendkívüli közgyűlését. Az eseményt Moravek Gyula alelnök vezette le, aki örömmel jelentette be, hogy a szervezet már 56 klubbal és mintegy 1800 taggal rendelkezik. A megjelent egyesületek képviselőivel közölték a bajnokság lebonyolítási rendjét, amely szerint a kétfordulós kerületi ligák győztesei egymással vívnak meg, hogy kiharcolják a pozsonyi kerület első helyezettjével a bajnoki döntőben való találkozást. A vidék ekkor 7 kerülettel rendelkezett: pozsonyi, érsekújvári, losonci, ruttkai, iglói, kassai és ungvári. 1920 elején az ungvári kerületből létrejött a Kárpátaljai Labdarúgó Szövetség. (Turczel 1992, 15–16. p.) A bajnokság hivatalos lapja a *Sport Revü* volt, amely többnyire magyar nyelvű cikkeket közölt a mérkőzések eredményeit és a szövetség legfontosabb híreit.

A cseh sportszövetségek részéről azonban a területi elven való szervezkedés helyett egy nemzetiségi alapú rendszer kiépítését határozták el. Ennek értelmében a csehszlovák mellett önálló német, magyar, zsidó és lengyel sportszövetségek jöttek létre, ame-

13 A legjelentősebb az 1894-ben alapított budapesti Sokol Torna Egylet volt, amelyet a fővárosi cseh és szlovák polgárság alapított. Bővebben I. Mészáros 2007, 269–282. p.

lyek autonóm módon léteztek a csehszlovák országos szövetség keretein belül. A futball terén a csehszlovák futballszövetség 3 zsupát (nyugati, közép- és keleti) vagy más néven kerületet hozott létre Szlovenszón belül, amelybe 1922-től egyre több magyar, magyar–német egyesület lépett át, s a szövetség kérésére szlovák nevet kellett felvenniük. Az SZLSZ-től így lassan átpártoltak a csapatok a csehszlovák felügyelet alá tartozó Magyar Labdarúgó Szövetséghez, amely 1921 augusztusában alakult meg. Az SZLSZ hivatalos lapjában, a *Sport Revüben* 1920. október 8-án *Aknamunka* címmel közölt egy cikket, melyben elítélte a nemzetiségi alapú szervezkedést, mert ez politikát visz a sportba, s ezzel növeli a nemzetiségek közötti feszültséget és egymással szembeni korlátok létesülésének lehetőségét. (Turczel 1992, 19. p.)

Az SZLSZ 1921. július 24-én Pöstyénben tartotta az utolsó kongresszusát, amelyen 86 magyar és 27 szlovák egyesület küldöttei vettek részt. Ugyan 80 fővel a többség a területi elv fenntartása mellett szavazott, azonban ez már nem változtatott a helyzeten. A csehszlovák futballszövetség bojkottot rendelt el az SZLSZ-el és a hozzá tartozó csapatokkal szemben, ezért a szövetség a FIFA-hoz fordult, de eredménytelenül. 1921. augusztusában alakult meg az MLSZ 34 csapat részvételével. Az SZLSZ körül elfogyott a levegő, és a *Sport Revüben* 1922. március 6-án közöltek egy cikket, amelyben elismerték, hogy a helyzet nem alkalmas a munka folytatására, és jobb híján kérték az egyleteket, hogy lépjenek át az MLSZ-be. (Turczel 1992, 19. p.)

A Vavro Šrobár vezette teljhatalmú minisztérium 1919 októberében a magyarosításban való részvétel vádjával igyekezett egyes magyar egyesületeket ellehetetleníteni, s az új sportegyesületek alapítását meggátolni. Ebben a tevékenységében a Sokol is támogatta, így az SZLSZ megalakulásakor memorandumban kérte a minisztériumot a szervezet alapszabályának elutasítására. Bár jelentősebb magyar egyesületek megszüntetésére nem került sor, de több klub számára is kötelezővé tették a névváltoztatást, s többek között így lett a Pozsonyi Torna Egyletből Polgár Torna Egylet, az Eperjesi Torna és Vívó Egyletből Prešovi Torna és Vívó Egylet. A PTE a neve mellett a színeit is meg kellett, hogy változtassa. A város címerének színeit idéző piros-fehéret a hatóságok betiltották, ezért a vármegye kék-sárga színeit vették fel, amellyel kapcsolatban a hatóságok már nem fogtak gyanút. (*Vasárnap*, 2000. december 20. 30. p.) A névváltoztatás természetesen még nem győzte meg az új hatalmat a magyar klubok államhűségéről, s a korszakban végig bizalmatlanul viseltetett velük szemben. A revizionista törekvések támogatása miatt 1921 szeptemberében házkutatást is tartottak a PTE Hosszú utca 6. szám alatti irodájában, valamint a klub hivatalnokainak lakásán, ahol dokumentumokat és levelezéseket foglaltak le.¹⁴ Arra vonatkozóan ugyan nem találtak bizonyítékot, hogy a PTE részéről részt vett volna bárki ilyen jellegű szervezkedésben, de voltak olyan felvidéki származású sportolók, akik támogattak ilyen jellegű mozgalmakat, pl. az eperjesi születésű diszkoszvető olimpikon, dr. Kobulszky Károly, aki pályá-

14 Archív mesta Bratislavy. Meštiansky telocvičný spolok, M-143/1922.

futását az ETVE-ben kezdte, majd a háborút követően szoros kapcsolatot ápol a Jehlicska Ferenc vezette magyarbarát revizionista szlovákokkal. (Az *Újság*, 1920. január 8. 1–2. p.)

3. A PTE sportélete a csehszlovák érában

3.1. A magyar sportélet szervezett kereteinek kialakulása

A nemzetiségi elvű sportszervezés a futball után fokozatosan kiépült a többi sportágban is. A csehszlovák sportélet csúciszerve a Csehszlovák Sportközösség volt, amelyet 1928 után a Csehszlovák Összsporti Bizottság váltott fel. Ez alá tartoztak a nemzetiségi alszövetségek: a csehszlovák, a német, a magyar, a zsidó és a lengyel. A ruszinok végül nem hoztak létre saját szervezetet, hanem a csehszlovák szakszövetségekbe léptették be a csapataikat. A lengyelekkel kapcsolatban megjegyzendő, hogy bár hivatalosan létrejött a saját szervezetük, de stabil tevékenységet nem tudott kifejteni a két évtized során.

A magyar sportélet legfőbb szerve, a Csehszlovákiai Magyar Testnevelő Szövetség (a továbbiakban CSMTSZ) meglehetősen későn, 1928-ban alakult meg. Addig az MLSZ volt az egyedüli magyar országos sportszervezet, de az MLSZ-ben létező klubok rendelkeztek más szakosztályokkal is, így a sportélet már addig is folyamatos volt. Főként a nagyobb egyesületek által rendezett versenyek jelentették a megmérettetési lehetőségeket. A CSMTSZ előkészítése 1926-ban kezdődött meg. A szervezkedés két vezetője Révay István, a Kassai Sport Club egyik funkcionáriusa, valamint Fekete Béla, a MAC korábbi közép- és hosszútávfutója volt. Az alakuló közgyűlést 1928. január 10-én tartották Ótátrafüreden, ahol megválasztották a szövetség vezetését is, amely a következő lett: elnök: Révay István, ügyvezető igazgató: Fekete Béla, alelnökök: Moravék Gyula, Leberfinger Frigyes, Holota János, Sichert Károly, Richter János és Gulovics Tibor. Az alapszabályokat a tehatalmú szlovák minisztérium kifejezetten gyorsan, még 1928 áprilisában jóváhagyta. (Turczel 1992, 25–26. p.)

1. táblázat. A CSMTSZ taglétszámának alakulása

	1928	1929	1930	1937
A CSMTSZ sportegyesületeinek taglétszáma	14 652	22 456	24 000	18 642
Aktív sportoló	5 223	7 637	8 950	11 642
Labdarúgók	1 916	2 657	3 033	5 864
Atléták	316	432	603	849
Úszók	203	254	258	846
Birkózók és ökölvívók	154	198	231	527
Teniszezők	1 094	1 998	2 185	1 414
Téli sportokat űzők	519	878	956	378
Egyéb sportolók	1 018	1 220	1 684	1 764

Forrás: Baráth 2007, 180–181. p.

Az ország két legnagyobb szövetsége a csehszlovák és a német volt. A csehszlovákon belül 23 szakszövetség létezett, a németeknél is hasonló volt a helyzet, míg a magyar-nál 8 szakszövetség (futball, tenisz, asztalitenisz, atlétika, jégkorong, úszás, birkózás, kerékpározás) mellett a szövetségeket helyettesítő szakbizottságokkal is rendelkezett (torna, evezős, kerékpáros, télisport, főiskolai sport). A csehszlovák szövetség székhelye Prága, a németé Brünn, a magyaré Pozsony volt. A zsidók szövetsége előbb Prágában működött, majd 1933-ban áttette a székhelyét Brünnbe. Az ő szövetségük a '30-as évek közepén mintegy 72 db klubot és 9800 tagot öleltek fel. Legrégebbi egyesületük az ostravai Bar-Kochba volt. Sportágak terén pedig a tornában, az úszásban, a kézilabdában és a teniszben volt a legsikeresebbek. Mivel a zsidó közösségek tagjainak körében a többes identitás gyakori volt, ezért nem meglepő, hogy jelentős számú zsidó sportoló szerepelt csehszlovák, magyar, valamint 1933-ig német klubokban is. Természetesen ennek a fordítottjára is akad példa. A '20-as évek első felének egyik legjobb labdarúgócsapata ugyanis az a Maccabi Brno volt, amelyben 1922-ig több felvidéki magyar játékos is megfordult, majd 1922–1925 között mintegy 43 anyaországi magyar játékos szerepelt. Nem is akárhány, hanem többek között a korszak legjobb magyar labdarúgói közé sorolt Feldmann Gyula, Hirzer Ferenc, Obitz Gábor és Opata Zoltán. (Szegedi 2006, 83. p.) Mivel a Felvidék keleti részén is jelentős zsidó közösségek léteztek, ezért már a '20-as évek elején Kárpáti kerület néven megindult az önszerveződésük és saját labdarúgó bajnoksággal bírtak.

A CSMTSZ részéről Fekete Béla azonnal nekilátott, hogy a teljes felvidéki magyar sportéletet a szövetség égisze alá integrálja. Az MLSZ azonnal csatlakozott, majd az évtized végéig megalakult és belépett a tenisz szakszövetség, a '30-as évek elején pedig az, atlétika, a jégkorong és az úszószövetség is.

2. táblázat. A CSMTSZ szakszövetségei

Szakszövetségek	Alakulási év
Csehszlovákiai Magyar Labdarúgó Szövetség	1921
Csehszlovákiai Magyar Tenisz Szövetség	1930
Csehszlovákiai Magyar Atlétikai Szövetség	1931
Csehszlovákiai Magyar Kanadai Jégheki Szövetség	1931
Csehszlovákiai Magyar Úszószövetség	1931
Csehszlovákiai Magyar Asztalitenisz Szövetség	1933
Csehszlovákiai Magyar Birkózó Szövetség	1933
Csehszlovákiai Magyar Kerékpáros Szövetség	1935

Forrás: Baráth 2007, 180. p.

A szövetség vezetősége jó kapcsolatot ápolt mind a Csehszlovák Összsporti Bizottsággal, mind a többi nemzetiségi szövetséggel. Anyagilag részben egyéni adományok, részben állami támogatások révén tudták biztosítani tevékenységüket. A befolyt összegből a rászoruló klubok támogatására is futotta. Ennek keretében infrastruktúra-fejlesztési céllal már 1928-ban támogatásban részesítettek több egyesületet. Az Ungvári Atlétikai Club 5000 koronát, a Munkácsi Sport Egylet 3000 koronát, a Kassai

Atlétikai Club 1500 koronát, míg a pozsonyi Polgári Torna Egylet 3500 koronát kapott. Két évvel később már mintegy 21 egyesületet részesítettek támogatásban, összesen mintegy 60 750 korona összegben. A kluboknak szükségük volt a CSMTSZ adományaira, mert a sportrendezvények jegyeire kivetett magas adók a jegyárak növekedését vonták maguk után. Holota János kezdeményezésére parlamenti képviselők beterveztettek egy törvényjavaslatot is adócsökkentési céllal, amit végül nem fogadtak el. Az egyesületek anyagi megsegítését szolgálta különféle, pénzjutalommal járó vándordíjak meghirdetése is, mint a Csallóközi-serleg, a Ruszinszói Révay-serleg, a Tenisz Révay-serleg, a Pálffy Andor műkorcsolyázási díj, az Andrassy Manó sízési díj, valamint a Fekete Béla jégghokidíj. (Turczel 1992, 27. p.)

Mind a szövetség, mind a klubok számára fontos volt az utánpótlás-nevelés szerepe, ezért szoros kapcsolatot áptak a Szlovenszói Katolikus Ifjúsági Egyesülettel. Emellett az egyesületek a saját településeik elemi és középiskolaival egyaránt igyekeztek együttműködni, valamint a Szlovenszói Általános Magyar Tanítóegyesülettel nyári tanfolyamokat szerveztek, amelyből az elsőt 1936-ban a PTE pályáján, a másodikat 1937-ben Ungváron tartották. Ezekben a tanároknak elméleti és gyakorlati oktatást tartottak a testnevelésről olyan előadók, mint Stahl Lajos, Moravék Gyula, dr. Plesa István és Kopper Miksa. A középiskolások számára az 1938. június 19-én Érsekújváron tartott atlétikai nap volt a legnagyobb volumenű rendezvény. Ezen 8 magyar tannyelvű intézmény diákjai mérték össze erejüket. (Turczel 1992, 28–29 p.)

A 30-as évek elején a gazdasági válság hatása miatt nagy visszaesés történt a szövetség és a klubok költségvetésében. Mind az állami szubvenció, mind a magánadakozás terén jóval kevesebb összeg folyt be. A helyzet 1936-tól kezdve állt helyre, s a CSMTSZ 1937-ben már mintegy 40 ezer korona összegnyi támogatást tudott folyósítani az egyesületek részére. (Turczel 1992, 30. p.)

A sport és kultúra kapcsolatát erősítette, amikor a CSMTSZ belépett az 1936-ban alapított Csehszlovákiai Magyar Társadalmi és Kulturális Egyesületek Szövetségébe. Ennek a csatlakozásnak részeként a magyar sportegyesületek 1937 során mintegy 81 színelőadást, 121 kulturális előadást és 24 táncdal egybekötött műkedvelői előadást szerveztek, ezzel hozzájárulva a magyar kultúra ápolásához. (Turczel 1992, 29. p.)

A szövetség vezetői posztját 1935 után Bárczy Oszkár vette át. A CSMTSZ utolsó közgyűlésére 1938. március 27-én került sor, ekkor Bárczy beszámolt az 1937-es év fejleményeiről. A müncheni, majd a bécsi döntések révén a magyar többségű déli sáv visszakerült az anyaországhoz, s ezzel a CSMTSZ működése lényegében megszakadt. Az önálló sportszervezés egy ideig még próbált fennmaradni a visszacsatolt területeken, de a klubokat végül integrálták a magyar szakszövetségek. A felvidéki magyar sportélet feltárását nehezíti, hogy a '30-as évekkel kapcsolatos adatok jelentős részben elvesztek. A CSMTSZ iratanyaga a Magyar Sporthivatal irattárába került, amelyet a második világháború alatt bombatalálat ért.

3.2. A Polgári Torna Egylet a '20-as években

A klub a világháború és a határkérdés viszontagságait erősen megsínylette. Az impériumváltás utáni egy évtized nehézségeiről Moravek Gyulának, a PTE 1924 utáni elnökének Révay Istvánhoz írt levele tanúskodik.¹⁵ E szerint 1919 során az egylet több, meg nem nevezett tagját internálta a csehszlovák hadsereg, a ligeti sporttelepet pedig alkalmanként lovasjátékok céljára használták, ezzel jelentősen károsítva a gyeper minőségét. A PTE vezetését az 1919 januárjában elhunyt dr. Dobrovits Mátyástól Jankó Zoltán vette át, akinek az 1924-ig tartó elnöksége felemás képet mutat. A pozitív oldalhoz tartozik, hogy az elnökség nemcsak megtartotta a már addig létrejött szakosztályokat, hanem megalapította azt az asztalitenisz-szakosztályt, amely a következő két évtizedben országos szinten is meghatározóvá vált. A negatív oldalhoz sorolandó az, hogy a súlyos anyagi gondok miatt a szakmai munka minősége erősen visszaesett, s egyes sportágakban a PTE végzetesen lemaradt riválisaitól. Mire 1924-ben Moravek Gyula átvette a klubelnöki pozíciót, addigra Jankóék már 40 ezer korona hátralékot halmoztak fel, emellett az atlétika-szakosztály a megszűnés szélére került, a legnagyobb hagyományokkal bíró tornát pedig összesen 7 sportoló űzte. Az ezt követő időszakot joggal lehetne moraveki konszolidációnak nevezni, mert az évtized végéig nemcsak felszámolták az adósságállományt, hanem eredményes sportszakmai munkát valósítottak meg, s újraépítették az egylet utánpótlás-nevelését. A PTE fejlődését mutatja, hogy a háború előtti 230 fős taglétszám a '20-as évek elejére 600 fölé emelkedett, majd a városi rivális Pozsonyi Atlétikai Club 1927-es beolvadása után meghaladta a 700-at. (Moravek 1931, 9–10., 12. p.)

Az ekkor már magasan legnépszerűbbnek számító labdarúgás terén különösen igaz az, hogy megnövekedett a rivális egyesületek száma, s bár hivatalosan a csapatok amatőrök voltak, a kiemelkedő játékosokért hajlandóak voltak a klubok mélyen a zsebükbe nyúlni, s nem hivatalosan, de gyakorlatilag profiként alkalmazni őket. Ezt mutatja a korábbi Fradi-játékos, Hegyi Mátyás esete is, aki 1923 májusában az Ungvári TK-t elhagyva a PTE-hez akart szerződni. A futbalszakosztály intézője, Kohut Pál 300 szokol előleget adott Hegyinek, hogy a csapathoz igazoljon, de a játékos támasztott még egy követelményt, hogy két héten belül találjanak neki állást, amivel igazolhatja, hogy amatőrként sportol. Kohutnak nem sikerült ezt elintéznie, így Hegyi a Pozsonyi Magántisztviselők TK játékosa lett, ahol havi 1800 szokolt keresett. Az összeg nagysága mutatja, hogy (ál)amatőrként magasabb fizetést kapott, mint ami a profik részére megengedett volt. (Szegeci 2016, 276–277. p.) A szlovák csapatok még ennél is jobb anyagi feltételeik révén könnyedén megszerezték a legjobb sportolókat, s közülük különösen a Slovan Bratislava jogelődje, az 1919-ben megalakult ČSŠK Bratislava emelkedett ki. A pozsonyi kerület magyar futballcsapatai között a Ligeti SC és a VAS SK szintén

¹⁵ MNL, K64 fond, 48. csomó, 7. tétel, 361res/pol.1932.

beelőzte a PTE-t, s ezt a lemaradást már sosem sikerült behozni. A professzionalizmus 1934-es bevezetése előtt a kerületi és a magyar országos ligát a Ligeti SC tudta megnyerni a legtöbbször, 9 kerületi, 8 országos bajnoki címet szerezve. (Machajdik 2011, 65. p.)

A háborút követően a labdarúgás mellett az atlétika szervezte meg magát a leggyorsabban. Szlovenszko nyugati részén a PTE indította újra ezt a sportágat, s első versenyüket 1919 októberében tartották. A pozsonyiak a következő év júniusában a klub fennállásának 40. évfordulóját ünnepelve két nemzetközi versenyt is tartottak. Az elsőt mintegy 20 egylet versenyzői, köztük budapesti, prágai, brünni és bécsi csapatok vettek részt, míg a másodikon osztrák és cseh egyletek mellett müncheni sportolókat láttak vendégül. A versenyek legsikeresebb pozsonyi sportolója Mészáros Béla, a 200 m-es gátfutás győztese volt. A másik említést érdemlő esemény, hogy bemutatkozott a PTE színeiben a gerelyhajítás „nagy öregje”, az olimpiai bronzérmes Kóczán Mór. (Turczel 1992, 50–51. p.)

A klub- és városközi versenyek után az 1922-ben tartott csehszlovák országos bajnokságon három magyar atléta ért el dobogós helyezést. Kucsera Miklós (PTE) magasugrásban 1., Kornhauser Dezső (KAC) kalapácsvetésben 2., dr. Pogány Géza (PTE) súlylökésben 3. lett. Eredményességének köszönhetően Kucsera részt vehetett az 1924-es párizsi olimpián is.

A '20-as évek során olyan iskolateremtő edzők foglalkoztak a magyar atléták képzésével, mint Hornyák Odiló (PTE), Pethe Ferenc (PTVE) vagy Salamon Sándor (KAC). 1924-ben Hornyáktól Moravek István vette át a szakosztály szakmai vezetését, aki szakcikk írása mellett a Toldy-kör kiadásában megjelentette *Atlétika* című könyvét, ami a sportág elméleti, edzésmetodikai fejlődéséhez is hozzájárult.

A torna ugyan a századfordulóra erősen háttérbe szorult a szabadtéri versenysportokkal szemben, azonban a PTE ennek a mozgalomnak köszönhette a létét, így mindig is kitüntetett figyelemmel kezelték ennek a szakosztálynak az alakulását. Az impériumváltás után a Katolikus Főgimnázium csarnokát már nem használhatta tovább a klub, ezért visszakényszerültek a Rózsa utcai elemi iskola tornatermébe, míg a nyári hónapokban ismét a ligeti sporttelepet használhatták. A háború utáni első dístornát 1922 márciusában tartották, amelyet a szakosztály szakmai felelőse, Hornyák Odiló szervezett. A '20-as évek közepén Hornyák nyugdíjba vonult, s utána Moravek Istvánné vette át a szerepkörét. (Turczel 1992, 52. p.)

A felvidéki egyesületek a klasszikus tornamozgalom hagyományait vitték tovább, amelyek nem támogatták a kompetitív szellemiséget, hanem inkább pedagógiai eszközként tekintettek a testnevelésre. A torna ezért a gyerekek számára a sport világába való bevezetést jelentette, akik közül az érdeklőbb és tehetségesebb fiatalok a későbbiekben a nekik tetsző sportágra válhattak. A PTE mint a Magyarországi Torna Egyesületek Szövetségének korábbi tagja jó anyaországi kapcsolatokkal rendelkezett, s ez lehetőséget teremtett, hogy tornabemutatókkal egybekötött kirándulásokat szervezzenek Budapestre vagy más vidéki nagyvárosokba, megteremtve ezzel a felvidéki és az anyaországi fiatalok találkozásának a lehetőségét.

A labdarúgás mellett a tenisz felvidéki meghonosítójának is tarthatja magát a PTE, amelyben a futballal szemben már némileg eredményesebben teljesített a háború után. Egyéniben ugyan a '20-as évek során az Érsekújvári SE és a Komáromi FC színeiben versenyző Adamovics Ferdinánd vitte a prímet, de az 1929-ben első alkalommal kiírt Révay-serleg nevű teniszkupa csapatversenyét mind a nők, mind a férfiak között a PTE nyerte. A győztes csapat tagjai a nőknél Weidenhofferné Hagenauer Emy, Kregár Danica és Stein Mimi voltak, a férfiaknál pedig dr. Kakas Árpád, Weidenhoffer József, Adler László és Gallus Viktor. (Moravek 1931, 30. p.)

A PTE elsősorban olyan sportágakban tudott meghatározóvá válni, amelyek még vagy nem számítottak akkor népszerűnek a Felvidéken, vagy kevés helyen volt rá alkalmas infrastruktúra. Az előbbieket csoportjához tartozik az asztalitenisz, amelyet a '20-as évek közepéig lényegében csak a pozsonyiak űztek. A PTE helyi riválisok híján is igyekezett komoly műhelymunkát folytatni, s főként cseh, osztrák és magyar ellenfelekkel mérköztek. Az évtized legjelentősebb versenyének az 1925 februárjában Pozsonyban megrendezett Közép-európai Kupa számított, amelyen a PTE játékosai Bécs, Prága, Berlin, Brünn és Budapest legjobbjával mérköztek meg. A pozsonyiak végül három bronzéremmel zárták a tornát. A férfi párosban a Sztankay-Barbier kettős, a vegyes párosban a Kordik-Stelczer duó, míg a női egyesben Weidenhoffer Angi végzett a harmadik helyen. (*Sporthírlap*, 1925. február 9. 11. p.) Az ő sikerüknek is köszönhető, hogy az évtized második felében Szlovenszko-szerte alakultak az asztalitenisz-szakosztályok.

Az infrastrukturális okok miatt korlátozottan űzött sportok közé tartozott az úszás és a vízilabda, amelyben elsősorban Pozsony és Kassa rivalizálása jellemezte a korszakot. A világháború után a futball és az atlétika mellett a vízisportok szerveződtek a leggyorsabban újjá. Pozsonyban 1919 októberében a Pozsonyi Atlétikai Club már nemzetközi versenyt tartott a bécsi WAC és Damenschwimmer Club részvételével. A PTE 1920-ban a klub fennállásának 40. évfordulóját ünnepelve tartotta első nagyszabású versenyét, amelyre meghívta a helyi rivális Pozsonyi Magántisztviselők TK és a bécsi WAC versenyzőit. A helyi jellegű versenyek sora után 1921. augusztus 23-án Nyitrán, augusztus 26-án pedig Pozsonyban tartották az első szlovák bajnokságot. A torna első napján a pontverseny élén a PTE, második helyen pedig a Kassai AC állt. A legemlékezetesebb eredmény Lewith Ottó (KAC) sikere volt, aki a 100 méteres hátúszásban 1 perc 27 másodperccel új országos rekordot állított fel. A bajnokság pozsonyi versenyein a hátúszást ismét Lewith nyerte, a többi számban azonban a PTE diadalmaskodott. (Turczel 1992, 59–60. p.)

A vízilabdában a KAC-nak sikerült némileg szépíteni az összeredményt, amikor 2:1-re megverték a PTE csapatát. A KAC vízilabdacsapatának sikere nem volt véletlen. A jobb anyagi feltételekkel rendelkező cseh klubok a következő években el is vitték az együttes legjobb játékosait, mint Neményi Bélát, Neményi Gézárt és Klein Sándort. Közülük Neményi Béla bekerült az 1924-es párizsi olimpiára utazó válogatottba is. A moraveki konszolidáció révén az évtized második felében már a PTE uralta a Grössling fürdő medencéjét. Nemcsak, hogy sorozatban nyerték vízilabdában a szlovák bajnokságot, hanem 1927-ben és 1929-ben Csehszlovákia bajnokai is lettek. Az 1928-as

olimpiai csapatba 3 tagot is adtak, Schmuck Károlyt, Steiner Pált és Kroc Rudolfot. (*Prágai Magyar Hírlap*, 1936. április 12. 34. p.)

A pozsonyiak műhelymunkája tehát a vízessportok terén országos szinten is kiemelkedőnek számított. A szakosztály szakmai irányítását Stahl Lajos végezte, akinek kezei közül a fent említett három olimpikonon kívül olyan klasszisok nőttek ki, mint Heiling Károly, Apfel Ottó és dr. Schier, akik mind úszóként, mind vízilabdázóként Csehszlovákia legjobbjai közé tartoztak.

A PTE kísérleti jelleggel kipróbált akkor újdonságnak számító sportágakat is, amelyek a világ más tájain vagy később Európában is hatalmas népszerűségnek örvendtek. Így a '20-as évek során a ligeti sportpályáján bemutató mérkőzés keretében a nézők megismerkedhettek a gyeplabdával és a baseballal, de túlzottan pozitív fogadtatásban vélhetően nem részesültek ezek a játékok.

3.3. Az utánpótlás és a közösségi élet

A klub számára az egyik legfontosabb kihívást az impériumváltás után az utánpótlás-képzés újjászervezése jelentette. A háború előtt a PTE kapcsolati hálójában gyakorlatilag minden pozsonyi tanintézetet megtalálhattunk, amelyek vagy az iskolavezetés, vagy a tornatanárok révén kötődtek a klubhoz, így könnyedén tudták biztosítani az új tehetségeket a szakosztályok számára. A Pozsonyi Egyetemi Atlétikai Club (PEAC) révén pedig 1912-től 1919-ig az Erzsébet Egyetem hallgatói is aktív részesei voltak a város sportéletének. Trianon után ez a rendszer teljesen eltűnt, s '20-as évek közepén a sajtóban már olvashatóak azok az aggodalmak, amelyek a PTE jövőjét illetik: „Luntzer, Facinek, Schinidt, Mészáros, Bakonyi, Pogány, Füle stb. még ma is emlékezetes nevek. Sajnos, ezen kitudóségek kiöregedtek, vagy eltávoztak és az utánpótlás egyenlő a nullával.” (*Prágai Magyar Hírlap*, 1926. október 8. 8. p.)

A pozsonyi magyar gimnázium diáksága önmagában kevés volt, a magyar egyetemisták megszervezése pedig ekkor még nem igazán tudott kibontakozni, mivel a diákok zöme inkább az anyaországi egyetemek egyikét választotta. Ezen a téren változást az 1928-as év hozott, amikor Milan Hodža iskolaügyi és nemzetművelődési miniszter rendeletileg megtiltotta a Magyarországon szerzett diplomák további honosítását. Ettől kezdve már csak azok a felvidéki fiatalok tanultak Magyarországon, akiknek az áttelepülés volt a céljuk. A szülőföldjükön maradt többsége kénytelen volt a helyi egyetemeket és főiskolákat választani, de jelképes ellenállásként sokan a német tannyelvű intézmények valamelyike mellett döntöttek. (Filep-Tóth 1998, 43–44. p.) A csehszlovákiai magyar hallgatókat tömörítő Magyar Akadémikusok Keresztény Köre (MAKK) ugyan 1925-ben már létrejött, de az igazán aktív közösségi életre, valamint a pozsonyi hallgatóknak a PTE-vel való szorosabb együttműködésére 1928 után kerül sor, amelyben Moravek István és Terebessy János szervezőmunkája játszott nagy szerepet. (Turczel 1992, 70. p.) A MAKK pozsonyi tagsága 1929-re már állandó labdarúgó-, vívó-, és teniszkurussal rendelkezett, amelyet a CSMTSZ támogatásával a Pozsonyi Torna Egylet keretein belül folytattak. (*Prágai Magyar Hírlap*, 1929. október 22. 4. p.)

A pozsonyi magyar közösség életében is fontos szerepet töltött be az egyesület. A PTE nemcsak szoros együttműködésben állt a további magyar identitású polgári egyletekkel és szervezetekkel, mint a PHE, a Toldy-kör vagy a MAKK, hanem e társaságok tagsága kisebb-nagyobb mértékben fedte is egymást. A kisebbségi lét bizonyos szempontból hozzájárult ahhoz, hogy a pozsonyi magyarság a háború előttihez képest szorosabb együttműködést valósítson meg, és a sport mint közösségépítő erő erre az egyik legalkalmasabb volt. Sajnos a csehszlovák érából mindössze három PTE-kiadványra sikerült rátalálnom: az 1930-as közgyűlés meghívójára, a klub 50. évfordulójára készített füzetre, valamint az 1938/39-es szezon évkönyvére. Bár ez nem számít nagy merítésnek, de tartalmuk így is sokat elárul arról, hogy a PTE mennyire nyíltan felvállalta a magyar közösség támogatásának szerepét. Az éves sportteljesítmények taglalásán túl társadalmi célú felhívásokat is tartalmaznak, mint a gyermekek magyar tannyelvű iskolába járatását, a Szlovákiai Magyar Kultúregyesületbe való belépést, az Országos Magyar Gyermekevédő támogatását, és azoknak az orvosoknak, ügyvédeknek, vállalkozóknak a névsorát, akikhez a magyar közösség tagjai bizalommal fordulhattak.¹⁶ Erre szükség is volt, mert a revizionista törekvésektől való félelem miatt a csehszlovák hatóságok keresték a lehetőséget, hogy mikor tilthassák be ezeknek az egyesületeknek a működését. Így fordulhatott elő, hogy az állambiztonsági besúgók irredenta rendezvényként értelmeztek egy 1922 februárjában tartott PTE-bált, ahol a résztvevők közül néhányan népviseletben, valamint nemzeti színű szalagot hordva jelentek meg.¹⁷ Ilyen jelentések tanúskodnak arról, hogy a PTE és a PHE tagjai rendszeresen összejártak és különtermet béreltek a korábbi Hungária, ekkor már Berlin kávéházban, amely a háború előtt is a pozsonyi polgárság társasági életének egyik klasszikus helyszíne volt, s gyakran tartott a társasággal gróf Billot Nándor (Ferdinánd), a Keresztényszocialista Párt első elnöke.¹⁸ A gróf az úgynevezett őslakos-koncepció mellett a pressburger öntudat egyik lelkes támogatója volt, s alapvetően ez utóbbit a PTE is sajátjának tekintette, mert tagjai nem kizárólag magyarok voltak. (*Vasárnap*, 2000. december 20. 30. p.)

3.4. A Pozsonyi Torna Egylet sportélete a '30-as években

Ahogy az a CSMTSZ-nél már szóba került, az évtized fordulóján a gazdasági válság jelentős visszaesést okozott a felvidéki sportéletben. Ez alól a PTE sem tudta kivonni magát, sőt az egylet első évei a 10 évvel korábbi forгатókönyvet idézték. A klub ugyanis kibővült két új szakosztállyal (birkózás, ökölvívás), azonban a költségvetése olyan szinten kibillent az egyensúlyi helyzetből, hogy Moravekék 1930-ra 76 ezer koronás tarto-

16 Moravek 1930, 23. p.; Archív mesta Bratislavy. Meštiansky telocvičný spolok, M-143/Tlač; Simboch 1939, 2., 3., 8., 14. p.; Archív mesta Bratislavy. Meštiansky telocvičný spolok, M-143/1938-1939.

17 Archív mesta Bratislavy. Meštiansky telocvičný spolok, M-143/1922.

18 Archív mesta Bratislavy. Meštiansky telocvičný spolok, M-143/1924.

zást halmozta fel. Ezt a következő évre ugyan lefaragták 46 ezerre, azonban ebből 29 ezer korona már olyan lejárt hátralék volt, amely miatt a pozsonyi Általános Bank Rt. és a pozsonyi I. Takarékbank Rt. 1932 nyarán megindíhatta volna a felszámolási eljárást. Moravek Gyula végső elkeseredésében Révay Istvánhoz, a CSMTSZ elnökéhez fordult, aki ekkora összeg hitelezését nem tudta vállalni, így a kérést Budapestre továbbította, ahol a kultuszminisztérium részeként működő Országos Testnevelési Tanács segítségét kérte.¹⁹ Nem tudni, hogy végül az OTT milyen választ adott Révaynak, de a PTE elkerülte a felszámolást, így okkal feltételezhető, hogy kiségitették Moravekéket.

A magyar úszószövetség 1931-ben alakult meg 12 klub részvételével, Moravek Gyula elnöki és Stahl Lajos csapatkapitányi kinevezésével. A válság miatti pénztelenség a '30-as évek elején erősen visszavetette a vízessportok fejlődését, majd 1934-től ismét fellendülő periódus következett. Abban az évben a pozsonyiak újfent nemzetközi úszóversenyt tudtak tartani a budapesti BEAC, a bécsi EWASC, valamint a cseh USB és ČPK részvételével. Az eredményesség visszatérését mutatta, hogy az 1936-os berlini olimpiára készülő csehszlovák úszó- és vízilabda-válogatottjának edzői stábjába meghívást kapott Stahl Lajos, a vízilabdacsapatba pedig Schmuck Károly. (Jarušek 2007, 28., 36. p.) A PTE úszószakosztályához kapcsolódó érdekesség, hogy Kőnigh György, az MTK egykori játékosa, későbbi nemzetközi játékvezető és a Központi Sportiskola vízilabda-szakosztályának egyik alapítója a klub keretei között, Stahl Lajos irányítása mellett kezdte el az úszást. (Vasárnap, 1991. augusztus 9. 20. p.) Így elmondható, hogy a magyar vízilabdasporthoz későbbi sikereire, ha közvetett módon is, de Stahl Lajos és a PTE hatással tudott lenni.

Az felvidéki magyar asztaliteniszben a PTE hegemoniája a '30-as években is folytatódott. A szakosztály legnagyobb sikerének az 1931-ben megnyert csehszlovák bajnoki cím számít. A magyar szakszövetség megalapítása 1934-ben következett be 12 klub részvételével, s 1938-ig a PTE egyeduralgó maradt. A klub legjobb játékosai Simboch Béla, Léderer Frigyes és Révész voltak. (Machajdik 2011, 152–153. p.) Nemzetközi viszonylatban ugyan nem tudták felvenni a versenyt a legjobbakkal, azonban a klubon belüli nevelőmunkát dicséri, hogy náluk kezdte karrierjét a kilencszeres világbajnok Sidó Ferenc, aki az első bécsi döntést követően költözött át családjával Magyarországra.

Teniszben az '30-as évek elejéig Adamovics Ferdinánd vitte a prímet, megelőzve a Pozsonyi TE legjobbját, Weidenhoffer Józsefet, majd 1932-től az ungvári Mankovich Emánuel ragadta magához az elsőséget. A nők között ugyan Weidenhofferné Hagenauer Emy 1932-ben a legjobb magyar játékos volt, de ezt a pozícióját a későbbiekben már nem tudta megtartani. (Turczel 1992, 48–49. p.)

A CSMTSZ-en belül ugyan szakbizottsági szinten, de foglalkoztak a főiskolai sport kérdésével is. A '30-as évek elején Szporni Anikó, Szépe István és Csontó Menyhért

19 MNL, K64 fond, 48. csomó, 7. tétel, 361res/pol.1932.

egyetemi hallgatók, valamint Kopper Miksa, a CSMTSZ prágai megbízottja kezdte megszervezni a magyar diákok sportéletét. Munkájukban nagy segítséget nyújtott a PTE, amely addigra már a MAKK-al ápolta szoros kapcsolata révén sikeresen bevonta a pozsonyi magyar egyetemistákat a klub sportéletébe. Az évtized végére mintegy 7 szakosztállyal rendelkezett a szakszövetség (labdarúgás, atlétika, torna, úszás, asztalitenisz, jégkorong, síelés), amelyekben mintegy 143 igazolt sportoló szerepelt. Intézményenként változott, hogy a közösségek mely sportágakat preferálták. Prágában a labdarúgás volt a legnépszerűbb, s 1937-ben meg is nyerték a főiskolások országos bajnokságát. A brünni diákok a vívást és az asztaliteniszt, míg a pozsonyiak közül az atlétikát, a tornát, az úszást és az asztaliteniszt választották a legtöbben. (Turczel 1992, 70–71. p.)

4. A Pozsonyi Torna Egylet utolsó évei

Az 1938 ősztől 1939 tavaszáig tartó időszakban az első Csehszlovák Köztársaság elemeire hullott. A Felvidék határ menti, magyar többségű sávja az első bécsi döntés révén visszakerült az anyaországhoz, míg Kárpátalja fennmaradó részét a Magyar Honvédség az 1939. márciusi offenzívában foglalta vissza. Szlovákia maradék része a Harmadik Birodalom bábállaivá vált. A szlovákok saját intézményrendszert építettek ki a sportélet irányítására. Ennek legfőbb szerve a Szlovák Központi Sporttanács lett, amely alá a frissen létrehozott szakszövetségek kerültek. (Turczel 1992, 91. p.)

Az országban maradt magyar lakosság rendkívül nehéz helyzetbe került, mivel a szlovák nemzettudat erősítése érdekében az állami propaganda minden olyan szervezetet ellenséggé tekintett, amely a cseh vagy a magyar érára emlékeztette. Ennek következtében a Sokolt, a kommunista Proletár Testedző Szövetséget, valamint a szociáldemokrata Munkás Testedző Egyesületeket betiltották s vagyonukat szétosztották. A magyar egyesületeket ugyan átmenetileg megtűrte a hatalom, de lehetőségeik és mozgásterük jelentősen beszűkült. A CSMTSZ szerepét a Révay János vezetésével létrejött Szlovákiai Magyar Testnevelő Szövetség tervezte átvenni, amely Nyitra környéki települések magyar közösségeire alapozva megpróbált új egyesületek létrehozni. A hatóságok azonban 1939 folyamán betiltották a szövetséget, majd feloszlatták a Nyitra környéki klubokat, és az eperjesi PTVE-t is. (Turczel 1992, 92. p.)

A szlovákiai magyar sportélet lényegében Pozsonyra zsugorodott, amelynek szintén komoly nehézségekkel kellett szembenéznie, mivel a Harmadik Birodalom a pozsonyi hídfőt magához csatolta. Ezzel nemcsak a Ligeti SC csapata lett megszűnésre ítéelve, hanem a PTE is elvesztette a Ligetfaluban lévő sporttelepét. Az egyesület tagsága nem minden ok nélkül tartott attól, hogy a megszűntetett klubok sorsára fog kerülni, ezért politikai védelmet keresve 1939. március 16-án gróf Esterházy Jánost választotta elnökének, akinek közreműködése révén a cérnagyári futballpályára költözhetett a csapat. (*Nemzeti Sport*, 1939. március 28. 6. p.) Esterházy támogatására ekkor nagy szüksége is volt a pozsonyi közösségnek, mert az 1939 áprilisában Bikszárdy Vince cserkészve-

zető gyilkosság gyanúját sem kizáró vallatása megmutatta, hogy a mintegy két évtizedes csehszlovák uralom alatt minden korárbínál nagyobb ellentét alakult ki a szlovák és a magyar lakosság között.²⁰ A következő év tavaszán Azór Géza vette át a klub vezetését, aki egészen 1945-ig betöltötte az elnöki posztot. A pozsonyi magyar elit összefogásának révén 1941. október 12-én új otthont kapott a klub, amelynek avatóünnepségén a teljes magyar elit tiszteletét tette: gróf Esterházy János, gróf Csáky Mihály, a szlovákiai magyar kultúrügyek vezetője, Révay János, a szlovákiai magyar sport vezetője, dr. Aixinger László, az Egyesült Magyar Párt igazgatója és Flórián János pozsonyi főpolgármester-helyettes. (*Magyarság*, 1941. október 15. 8. p.) Az új helyiségben egy klubtörténeti kiállítás megrendezésére is sort kerítettek, amelyen a PTE 61 éves történetének emléktárgyait és díjait mutatták be. (Bédi 1941, 317–318. p.)

A Pozsonyi Torna Egylet a megmaradt magyar klubokkal (VAS SK, MTE, Főrévi TC és Püspöki TK) együtt igyekezett fenntartani a magyar sportéletet, ameddig erre lehetőségük volt. A PTE sikeresen megőrizte a szakosztályait, az atlétika, az asztalitenisz és az úszás terén megtartotta vezető szerepét, valamint 1940 tavaszán kosárlabda-szakosztályt is létesített. Bár a versenysport a háború évei alatt sem állt le teljesen, a klub elsősorban az utánpótlás-nevelésre összpontosította erejét. A sporttevékenység mellett folytatták az 1936-ban megkezdett műkedvelői színelőadások bemutatását, amelyeket a többi magyar egyesülethez hasonlóan a városi színházban adtak elő. (Bédi 1942, 183. p.)

A háborút követően az újjáélesztett Csehszlovákia politikai vezetői eltökéltek voltak a magyarkérdés radikális „megoldásában”, amely jogfosztásban, deportálásokban, lakosságcserében és a nemzetiségi szervezetek betiltásában nyilvánult meg. A Pozsonyi Torna Egyletet bár a tagság igyekezett megmenteni, de az államhatalom döntött a sorsa felől, s a klub vagyonát lefoglalta és leltárba vette. Az ingóságok egy részét az újjászervezett Sokol egyesület, egy részét pedig a ligeti sporttelepen létrehozott ŠK Petržalka kapta meg.²¹ A pályát az azóta eltelt 75 évben többször átépítették, s ugyan a mai tulajdonosa, az FC Petržalka 1898 a PTE labdarúgó-szakosztály jogutódjának tekinti magát, de a helyszínt és a sporttevékenységet leszámítva azt az egyesületet már semmi sem fűzi az eredeti egylethez.

Hírlapok

Az Újság, 1920

Herkules, 1884, 1886, 1893, 1894, 1899

²⁰ A Bikszárdy Vince haláláról bővebben: Simon 2013, 597–612. p.

²¹ Archív mesta Bratislavy. Meštiansky telocvičný spolok, M-143/1945., M-143/1949., M-143/1950.

Magyarság, 1941
 Nemzeti Sport, 1939
 Pesti Hírlap, 1911
 Prágai Magyar Hírlap, 1926, 1929, 1936
 Sporthírlap, 1925
 Sport-Világ, 1905
 Vasárnap, 2000
 Vasárnapi Újság, 1901

Évkönyvek

- Andor Tivadar (szerk.) 1889. *Jelentés a Pozsonyi Tornaegyesület 1888. évi működéséről és állapotáról.* Pozsony, Wigand F. K. Nyomdája.
- Andor Tivadar (szerk.) 1890. *Jelentés a Pozsonyi Tornaegyesület 1889. évi működéséről és állapotáról.* Pozsony, Wigand F. K. Nyomdája.
- Andrejczó Tivadar (szerk.) 1887. *Jelentés a Pozsonyi Tornaegyesület 1886. évi működéséről és állapotáról.* Pozsony, Lówy és Alkalay.
- Antolik Károly (szerk.) 1895. *A Pozsonyi Magyar Királyi Állami Főreáliskola értesítője az 1894/95-ös iskolai évről.* Pozsony, Eder István Könyvnyomdája.
- Brüll Gyula (szerk.) 1932. *A Csehszlov. Magyar Testnevelő Szövetség Magyar Labdarúgók Szövetsége Magyar Bírák Testületének jubileumi évkönyve.* Bratislava, Concordia Nyomda.
- Moravek Gyula (szerk.) 1930. *Meghívó a „Polgári Torna Egyesület”-nek I. rendes közgyűlésére.* Pozsony, Concordia Nyomda.
- Moravek Gyula (szerk.) 1931. *P.T.E. 1880–1930.* Bratislava, Concordia Nyomda.
- Révay István (szerk.) 1934. *A csehszlovákiai magyar sport szervezete és tevékenysége 1933-ban.* Léva, Schultz Ignác és Fia Nyomdája.
- Pogány Gyula (szerk.) 1900. *A Pozsonyi Torna Egyesület választmányának jelentése az 1899. évről.* Pozsony.
- Pogány Gyula (szerk.) 1902. *A Pozsonyi Torna Egyesület választmányának jelentése az 1901. évről.* Pozsony.
- Pogány Gyula (szerk.) 1905. *A Pozsonyi Torna Egyesület választmányának jelentése az 1904. évről.* Pozsony.
- Polikeit Károly (szerk.) 1908. *A Pozsonyi Királyi Katholikus Főgimnázium értesítője az 1907/1908. iskolai évről.* Pozsony, Eder István Könyvnyomdája.
- Simboch Béla (szerk.) 1939. *A bratislavai–pozsonyi Polgári Torna Egyesület 1938/39. évi jelentése.* Bratislava, Concordia Nyomda.
- Skála József (szerk.) 1911. *Meghívó a Pozsonyi Torna Egyesület XXI-ik rendes közgyűlésére.* Pozsony.
- Skála József (szerk.) 1913. *A Pozsonyi Torna Egyesület évkönyve az 1912-iki évről.* Pozsony.
- Skála József (szerk.) 1914. *A Pozsonyi Torna Egyesület évkönyve az 1913-iki évről.* Pozsony.

Felhasznált szakirodalom

1896. *A Pallas Nagy Lexikona*. XII. kötet. Budapest, Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt.
- Baráth László 2007. Kisebbségi sportéletünkről az első Csehszlovák Köztársaságban. In Mészáros András (szerk.): *Emlékkönyv Turczel Lajos 90. születésnapjára*. Dunaszerdahely, Liliium Aurum, 172–187. p.
- Bédi Imre 1941. Négy világtáj krónikája. *Láthatár*, 7. évf. 12. sz. 316–323. p.
- Bédi Imre 1942. Négy világtáj krónikája. *Láthatár*, 8. évf. 8. sz. 182–186. p.
- Dénes Tamás–Sándor Mihály–B. Bába Éva 2013. *A magyar labdarúgás története I. Amatőrök és álamatőrök (1897–1926)*. Debrecen, Campus Kiadó.
- Filep Tamás Gusztáv–Tóth László (szerk.) 1998. *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998*. Budapest, Ister Kiadó.
- Jarušek, František (szerk.) 2007. *História vodného póla na Slovensku: 1919–2005*. Bratislava, Národné športové centrum a Slovenský zväz vodného póla.
- Kepesz József (szerk.) 1996. *A Felvidék településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai százalékos megoszlásban 1880–1941*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal.
- Machajdík, Igor 2011. *Športové hry starej Bratislavy: fenomén športu v mestskom prostredí do roku 1938*. Bratislava, Perfekt.
- Mészáros Andor 2007. *A cseh elem a magyar polgárosodásban. A cseh nemzeti mozgalom expanziója*. Doktori disszertáció. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola.
- Moravek István 1941. *Atlétika*. Pozsony, Toldy-kör.
- Simon Attila 2013. Egy félbemaradt mártíromság nyomában: Bikszárdy Vince és a Horthy Gárda elfeledett története. In Fedinec Csilla–Ilyés Zoltán–Simon Attila–Vizi Balázs (szerk.): *A Közép-Európaiság dicsérete és kritikája*. Pozsony, Kalligram. 597–612. p.
- Szabó Lajos 2011. Sportélet Magyarországon a Monarchia idején. *Rubicon online plusz*, 11. sz.
- Szegedi Péter 2006. A cionizmustól a futballgazdaságig. A Makkabi Brno az első világháború után. *Múlt és Jövő*, 19. évf. 1. sz. 69–84. p.
- Szegedi Péter 2016. *Az első aranykor. A magyar foci 1945-ig*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Turczel Lajos 1992. *Magyar Sportélet Csehszlovákiában: 1918–1938*. Bratislava, Madách Kiadó.

ÁDÁM IVÁNCSÓ

THE HISTORY OF THE GYMNASTICS ASSOCIATION IN POZSONY: 1880–1945

The period of dualism is considered the heyday of embourgeoisement in Hungary. Through their lively community life, the citizens of Pozsony (Slovak: Bratislava) founded a number of associations in the last third of the 19th century, including several organizations that played a decisive role in the city's life for many decades. One of these was the Gymnastics Association in Pozsony (PTE), founded in 1880, about which, despite its importance, a Hungarian-language historical elaboration has not yet been made. In this work, I endeavour to fill this gap, presenting the history of the club's development and the difficulties associated with the changes of sovereignty that the club members were able to successfully overcome by 1945. To prepare the study, I used the 18 PTE yearbooks found in the Kerecsi legacy of the Hungarian Olympic and Sports Museum, dating from the period before the First World War, the source material of the Bratislava City Archives, which contains fragments of documents of the association preserved from the Czechoslovak era, supplemented with information already known from the period press and academic literature.